

3. Дядюкіна Є. В. Самооцінка як міждисциплінарне поняття. Науковий вісник Донбасу. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_1_21 (дата звернення: 12.04.2022).
4. Ковалишин І. В. Самооцінка дітей молодшого шкільного віку (порівняльна характеристика). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2011. № 959. С. 47–51.
5. Леонович К. Особливості взаємозв'язку самооцінки та рівня домагань у молодших школярів. Магістр: магістерський науковий вісник / Терноп. нац. пед. ун-т імені В. Гнатюка. Тернопіль : ТНПУ, 2011. Вип. 14. С. 102–104.
6. Пирлик М. А. Структурно-динамічна модель самооцінки. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_44 (дата звернення: 18.04.2022).
7. Рябчикова О. Формування самооцінки у дітей. Психологічна служба школи. 2012. № 3. С. 50–57.
8. Устименко Н. Феномен самооцінки у сучасних психологічних дослідженнях. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18153/1/61_Ustimenko.pdf (дата звернення: 15.04.2022).

Рега Вікторія

Науковий керівник – доц. Адамська Зоряна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Професія психолога дуже різнобічна. Вона передбачає виконання декількох видів діяльності, які можуть суттєво відрізнятися. З кожним роком збільшується кількість людей, які потребують психологічної допомоги, ускладнюються проблеми, з якими вони звертаються. Відповідно, зростає необхідність спеціалізованої, кваліфікованої підготовки фахових психологів.

Сучасна психологія налічує чималу кількість праць, присвячених різним аспектам особистісного та професійного становлення студентів, зокрема, й майбутніх психологів (Г. Абрамова, З. Адамська, Б. Ананьєв, І. Андрійчук, Г. Балл, М. Бітянова, О. Бодальов, О. Бондаренко, Ж. Вірна, Г. Дубчак, Е. Еріксон, І. Зимняя, Є. Климов, Н. Коломінський, І. Кон, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Лісовський, С. Максименко, В. Панок, Н. Пов'якель, Е. Помиткін, Г. Радчук, А. Реан, Е. Рибалко, В. Романець, М. Савчин, О. Степанова, В. Сластьонін, Л. Столяренко, Н. Чепелева, Н. Шевченко, В. Якунін, Т. Яценко та ін.).

Так, на думку Л. Столяренко, студент – це людина, яка цілеспрямовано, систематично засвоює знання і професійні вміння, наполегливо займається учбовою діяльністю. Як соціальна група студентство характеризується професійною спрямованістю, сформованістю ставлення до майбутньої професії, що є наслідком правильності професійного вибору, адекватності та повноти уявлень про обрану професію [12].

О. Бондаренко, в свою чергу, студентством називає молодь, яка проходить стадію персоналізації через цілеспрямоване засвоєння учбових, професійних і соціальних функцій [2].

М. Савчин становлення фахівця-професіонала визначає як процес набуття молодою людиною нових можливостей професійної діяльності, але мова йде не тільки про знання, здібності, професійно значущі якості, а й про розвиток особистості [11].

М. Бадалова зазначає, що у підготовці практичного психолога, в основному, відбувається здобуття теоретичних знань, засвоєння спеціальних, потрібних у майбутній практиці, умінь та технік. Однак, враховуючи особливості професії, спрямованої на надання психологічної допомоги, необхідно пам'ятати про те, що окрім професійної компетентності, не менш важливою є особистість студента. Враховуючи це, можна стверджувати, що обов'язковим у процесі навчання повинен бути розвиток значущих особистісних якостей майбутнього психолога [1].

Вже з початку навчання у вищому навчальному закладі студенти-психологи повинні самовдосконалюватися та працювати як над формуванням власної професійної майстерності, так і над розвитком своїх особистісних якостей. О. Бондаренко, М. Гуліна, Л. Карамушка, Я. Коломінський, С. Максименко, В. Моргун, В. Панок, В. Рибалка, В. Семиченко виділяють такі якості, як: соціальна активність; професійне мислення; професійна креативність і компетентність; здібності до прогнозування, критичність мислення, вміння імпровізувати, формувати власний світогляд, розвивати загальну та психологічну культуру; готуватись до науково-дослідницької діяльності.

Є різні погляди на проблему професійно значущих якостей психолога-практика. Так, Г. Ложкін і О. Назарко виокремлюють зміни особливостей та якостей спрямованості, розвиток складних особистих здібностей, підвищення кваліфікації та накопичення досвіду, використання особистісно-ділових якостей, розвиток якостей, що є професійно-важливими, підвищення психологічної готовності до діяльності [6].

У цьому контексті заслуговують на увагу критерії відбору психологів, затвержені комісією американської психологічної асоціації. Серед них можна виділити: високий рівень розумових здібностей, винахідливість, здатність до самонавчання, інтерес та повага до людини, усвідомлення своїх особистісних характеристик, почуття гумору, вмотивованість, здатність займати «терапевтичну» позицію, встановлювати гнучкі конструктивні стосунки, наполегливість, готовність взяти на себе відповідальність, цілісність натури, самоконтроль і врівноваженість, глибокий інтерес до психології [9].

Не зважаючи на відмінності у поглядах, багато дослідників є одностайно розглядають професійно значущі якості психолога як «внутрішні психологічні характеристики суб'єкта, що відображаються у професійній діяльності, підвищують ефективність розв'язання професійних завдань, сприяють особистісно професійному зростанню й самореалізації у процесі здійснення діяльності» [4, с. 10].

Н. Аминов, В. Дружинін, Р. Кеттел, М. Молоканов та багато інших називають такий перелік професійно значущих якостей: відповідальність, гуманізм, зрілість в соціальному плані, високі інтелектуальні здібності, щирість та відкритість, толерантність, моральність, високі навички для комунікації, емпатійність, здатність до рефлексії, адекватний рівень самооцінки,

високий рівень працездатності, стійкість, професійну мотивацію, збалансованість та гармонійність особистості, прагнення до вдосконалення та самопізнання, тощо.

Окрім вище зазначених, ми вважаємо доречним додати ще такі якості як вміння оцінити власні можливості, готовність та бажання вчитися новому й вміння організувати себе та свій час. На нашу думку, комплекс перерахованих якостей може бути орієнтиром для особистісного розвитку студента – майбутнього психолога.

Особистісні властивості фахівця розвиваються через позитивну мотивацію до навчально-професійної діяльності. Тему мотивації до учіння активно досліджувала А. Маркова і обґрунтувала ієрархічність будови цієї мотивації, а саме: потреба в навчанні, зміст навчання, мотиви навчання, мета, емоції, ставлення, інтерес [7].

П. Гальперін, В. Моргун, П. Якобсон виокремлюють внутрішні та зовнішні мотиви. До внутрішніх мотивів навчально-професійної діяльності, належать: власний розвиток у процесі, спільна діяльність, тобто в групі і для інших, збільшення знань та пізнання нового. Зовнішні мотиви навчання – це процес навчання, що сприймається особою як звична діяльність, навчання заради лідерської позиції, прагнення здобути визнання та бути в центрі уваги. Ці мотиви часто несуть в собі приховану небезпеку: можуть здійснювати несприятливий вплив на результати навчального процесу [8].

Отже, значущим критерієм розвитку для майбутнього психолога є рівень професійної мотивації – сукупність навчально-професійних, значущих для особистості мотивів, які ґрунтуються на стійкому інтересі студента до майбутньої професії і визначаються спрямованістю на оволодіння професією та готовністю до неї, що виявляються у провідній діяльності – «стати кваліфікованим спеціалістом», «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» [3, с. 154].

Механізм внутрішньої мотивації дуже тісно пов'язаний з суб'єктністю особистості, а, отже, його можна проаналізувати через поняття локусу контролю. Важливо відмітити, що саме інтернальність локусу контролю є важливою умовою для успішного здійснення професійної діяльності психолога на високому рівні [10].

Як стверджує Т. Титаренко, «саме в екзистенціальному переживанні необхідності «втілення» сутнісного в собі, у покладанні на себе певної відповідальності за самоздійснення і реалізацію цього відповідального переживання у вчинку починає стверджувати себе зріла суб'єктність майбутнього психолога» [13, с. 18].

Характеристики особистості можуть стати професійно значущими якостями тільки у випадку, якщо вони будуть актуалізовані в ситуації, де потрібно робити вибір і при цьому особа буде спроможна і готова взяти на себе відповідальність за власну діяльність. Саме тому, як зазначають більшість дослідників (Т. Артем'єва, О. Асмолов, О. Бондаренко, М. Савчин та ін.), так важливо розвивати у студента-психолога професійні якості і здібності не просто на

формальному рівні, але й звертати увагу на почуття його особистої відповідальності за їх формування та застосування.

Для майбутнього психолога осмислене ставлення до себе й до своєї навчально-професійної діяльності, як і до життя загалом має дуже важливе значення. Період професійного становлення майбутнього фахівця, як зазначає О. Леонт'єв, має свою специфіку, яка полягає у смисловій перебудові свідомості. Наймовірно важливим, чи не одним із найважливіших, процесів є перетворення засвоєного матеріалу із теоретичних знань у внутрішнє переконання, яке стає його внутрішнім мотивом діяльності [5].

Отже, важливою професійною якістю майбутнього психолога, яка сприятиме успішному вирішенню професійних завдань, на нашу думку, є відповідальність. Розглядаючи відповідальність як інтегративну властивість особистості майбутніх психологів, у її структурі можна виокремити емоційно-мотиваційний, когнітивний та поведінковий компоненти, які проявляються в усвідомленні молодою людиною значущості та наслідків власних дій, мотивації на досягнення успіху, інтернальності, у здатності контролювати стосунки з навколишніми, налагоджувати ефективну взаємодію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадалова М. В. Професійна рефлексія практичних психологів: опит изучения. Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 4. С. 28-30.
2. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків. Практична психологія та соціальна робота. 2003. №4. С. 8 –11.
3. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. К. : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012. 200 с.
4. Коломінський Н. Л. Методологічні засади професійної підготовки практичного психолога. Практична психологія та соціальна робота. 2003. № 4. С. 8-12.
5. Леонт'єв А.Н. Современные проблемы обучения и психического развития. Психология в вузе. 2003. № 1-2. С. 232 – 241.
6. Ложкін Г., Лазарко О. Поняття відповідальності в історико-філософському психологічному дискурсі. Психологія і суспільство. 2003. №4. С. 61-71.
7. Маркова А.К. Формирование мотивации учения. М.: Просвещение, 1990. 205 с.
8. Моргун В.Ф. Психологические проблемы мотивации учения. Вопросы психологии. 1976. №6. С.45 – 54.
9. Петришин В. В. Формування професійно значущих якостей студентів-психологів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. Вип. 1. С. 149-160.
10. Прядеин В. П. Ответственность как системное качество личности. Екатеринбург : УрГПУ, 2001. 209 с.
11. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 280 с.
12. Столяренко Л.Д. Педагогічна психологія. Ростов/Д, 2003. 296 с.
13. Титаренко Т. М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. Практична психологія та соціальна робота. 2003. № 4. С. 15-18.